

УДК 372.8:81'243(477+495)(045)

Юлія Короткова

МІСЦЕ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ГРЕЦЬКОМУ НАУКОЗНАВСТВІ

В умовах сьогодення знання однієї, а краще двох чи навіть більше іноземних мов, стало особистісною та професійною потребою для більшості фахівців у різних галузях народного господарства, освіти та науки. Це, безумовно, змушує невпинно розвиватися таку наукову галузь, як методика навчання іноземних мов. І хоча сучасна точка зору на методику як теорію та практику навчання іноземній мові розглядає останню як самостійну науку, що спирається на дані інших наук, наприклад, лінгвістику, педагогіку, психологію, соціологію, культурологію тощо, проте питання її місця в сучасному наукознавстві ще й досі викликає багато суперечок серед вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Серед учених-методистів важко знайти тих, хто б не займався визначенням сутності методики навчання іноземних мов як науки, дослідженням її місця серед інших споріднених наук. Це такі вчені, як Г. Богін, Н. Гальскова, Н. Гез, С. Ніколаєва, Р. Міньяр-Белоручев, О. Миролюбов, Ю. Пассов, І. Халєєва, М. Шанський, Л. Щерба, А. Щукін та багато інших. Щодо зарубіжної науки, то найбільш повно в цьому напрямі вивчено досвід учених Америки, Великобританії, Німеччини та Франції (К. Бауш, Г. Крум, Д. Обрехт, Д. Одлер-молодший, В. Райніке, Г. Піфо та інші).

Проте щодо Греції, то теоретичні питання навчання іноземних мов у цій країні до сих пір не привертати уваги вітчизняних дослідників.

З огляду на вищесказане, метою статті є дослідити в порівняльному аспекті проблему сутності та місця методики навчання іноземних мов у працях грецьких та українських учених.

На думку грецьких науковців, методика викладання мови почала поступово розвиватися в автономну наукову галузь після завершення Другої світової війни під впливом мовознавства і особливо такої його галузі, як прикладна лінгвістика [4, с. 57]. Звернення процесу викладання мови до мовознавчої науки та безпосередній зв'язок з нею не був випадковим, а обумовлювався, на думку Н. Мітсіса, такими двома причинами:

1) розвиток новітнього мовознавства, його теоретико-методологічних концепцій стали в пряме протистояння з основами традиційної граматики, що в свою чергу вело й до розколу традиційного методу викладання мов. Це давало можливість модернізації методики викладання мови та її розвитку в окрему наукову галузь;

2) з іншого боку, зв'язок методики викладання мови з мовознавчою

наукою є неминучим, оскільки її предмет значною мірою співпадає з предметом вивчення прикладної лінгвістики, що не тільки легалізує появу нової галузі, але й водночас озброює її майже готовою науковою методологією, яка дає можливість галузі поступово розвиватися в окремому науку.

За твердженням Н. Мітсіса, навіть на початку ХХІ століття методика навчання мови проходить свою перехідну стадію (від донаукової до наукової форми) і активно бореться з іншими науками щодо завоювання своєї автономії [4, с. 58]. Характерною ознакою перехідного періоду в становленні галузі викладання мов учень називає те, що вона презентується в міжнародній бібліографії двома термінами:

- 1) дидактика мови (гр. – διδακτική της γλώσσας, фр. – didactique de langue, англ. – language teaching);
- 2) прикладна лінгвістика (гр. – εφαρμοσμένη γλωσσολογία, фр. – linguistique appliquee, англ. – applied linguistics).

І тут Н. Мітсіс наводить, на наш погляд, досить суперечливе твердження. Він наполягає, що перший термін («дидактика мови»), якому віддають перевагу фахівці Центральної та Західної Європи, робить наголос на викладання (тобто на викладацьку практику) і здається більш традиційним, у той час, як другий («прикладна лінгвістика»), який використовують переважно англосаксонці, віддає перевагу теоретичному науковому підґрунтю, а тому презентує сучасний погляд на таку галузь науки, як викладання мови. З цього твердження вченого можна зробити висновок, що мовознавство володіє багатою теоретичною базою, у той час, як педагогічні науки такої бази позбавлені. З таким висновком ми категорично не погоджуємося.

Проте Н. Мітсіс наголошує, що термін «дидактика мови», рівно як і термін «прикладна лінгвістика» є не досить повними, бо презентують лише один бік нової галузі. Водночас, на думку вченого, вони є дещо заплутаними, бо перший відсилає до галузі педагогіки та загальної дидактики, а другий веде прямо до мовознавства, створюючи відчуття, що йдеться про мовознавчу галузь, а не про незалежну наукову гілку. Натомість, продовжує Н. Мітсіс, методика викладання мови, якщо й приймає вплив інших галузей та запозичує в них певні елементи, проте вона вже багато років відділилася від педагогіки, також відрізняється суттєво від мовознавчої науки, якій підкоряється як галузь під назвою «прикладна лінгвістика» [4, с. 59]. З цим зауваженням науковця ми цілком погоджуємося.

Щодо прикладної лінгвістики, то Н. Мітсіс зазначає, що остання охоплює багато споріднених галузей мовознавства. Це лексикографія, мови комп'ютера, телекомунікації, автоматичний переклад, патологія мови, і як одна з них – викладання мови (рідної та іноземної). Всі галузі прикладної лінгвістики володіють відносною автономією. Щодо

викладання мови, то воно, на думку вченого, відрізняється від інших галузей та від мовознавства в цілому в таких пунктах:

1. Мета галузі викладання мов – формування мовної та мовленнєвої компетенції людини. Це означає, що зусилля галузі спрямовані на створення умов для мовленнєвої діяльності, в межах якої учасники формують та вдосконалюють свою мовну поведінку. Натомість мета мовознавства – науковий аналіз і вивчення мови.

2. Викладання мови не обов'язково цілком і повністю пов'язується з будь-якою мовознавчою школою або теорією. Методика навчання мови має можливість використовувати лише ті дані, які вважає корисними для себе, незалежно від пануючих теорій, шкіл, тенденцій. Це є не лише виправданим, а й необхідним, бо лінгвістичні теорії не становлять дидактичних методів, які б могли використовуватися у практиці викладання. Перехід від мовознавчої теорії до дидактичної практики передбачає цілу низку необхідних операцій, які відбуваються не автоматично, але є результатом систематичних розмірковувань, експериментувань та цілого ряду відповідних педагогічних випробувань.

Учений підкреслює, що співіснування та суміш різноманітних мовознавчих принципів та методів може створити враження, що викладання мови – це хаотична суміш, мозаїка, що характеризується безладом та невпорядкованістю. Проте варто зазначити, що вибір мовознавчих теорій не є випадковим (довільним), а базується на науково-теоретичному підґрунті, що забезпечує новій галузі єдність, послідовність, взаємозв'язок та наукову основу.

3. Викладання мови не базується виключно на даних мовознавства. Окрім мовознавчої науки, яка, на думку Н. Мітсіса, є головним джерелом збагачення методики, остання підкріплюється педагогікою та такими галузями знань, як психолінгвістика та соціолінгвістика. Дві останні – вчений вважає найголовнішими, бо вони, на його думку, доводять наукову автономію нової галузі [4, с. 59–61].

Звідси Н. Мітсіс робить висновок, що викладання мови, незважаючи на тісний зв'язок з мовознавчою наукою, і особливо з прикладною лінгвістикою, стабільно розвивається в незалежну наукову галузь, яка володіє особливою теоретичною базою, предметом вивчення та методологією. В її становленні величезну роль відіграє мовознавство, водночас вплив педагогіки, психолінгвістики та соціолінгвістики забезпечують їй не лише необхідну наукову достатність, але й визначають її особливу природу. На думку вченого, XXI століття має продемонструвати народження нової науки, яка увійде до широкого циклу «наук про людину» і її повна назва має бути: «прикладна лінгвістика в галузі викладання живих мов» [4, с. 61–62].

Дещо по-іншому розуміє сутність та місце викладання мови грецький дослідник Ф. Телопулос, який послуговуючись терміном

«дидактика мови», наголошує, що остання є самостійною наукою, яка щільно пов'язана з педагогікою, психологією, соціологією, теорією комунікації, історією, філософією. Однак, на думку вченого, більш тісним є її зв'язок із загальною дидактикою, психолінгвістикою, соціолінгвістикою та літературою.

В коло дослідницьких інтересів дидактики мови, як зазначає Ф. Телопулос, входять:

- пошук шляхів засвоєння та вдосконалення мови, що вивчається, дітьми шкільного віку, молоддю та дорослим населенням, а також засвоєння державної мови з боку емігрантів та представників різних національних меншин;
- різноманітні навчальні процеси, що відбуваються на занятті з мови;
- процеси навчання мови та літератури в дошкільному віці, в вищих навчальних закладах, у процесі підвищення кваліфікації вчителів усіх ланок освітньої галузі [5, с. 8].

Стосовно навчання грецької мови науковець зазначає, що в цьому випадку дидактика мови поділяється на такі галузі:

- 1) дидактику грецької мови як рідної;
- 2) дидактику грецької мови як першої, другої, третьої ... іноземної;
- 3) дидактику літератури [5, с. 8].

Грецький дослідник В. Токатліду також пропонує послуговуватися терміном «дидактика мови». Термін «прикладна лінгвістика», на її думку, позначає галузь мовознавчої науки, яка, окрім питань навчання мови, основними напрямками своїх досліджень називає такі: двомовність і багатомовність під час мовних контактів, переклад (здійснюваний людиною та автоматичний), встановлення авторства певного тексту, психопатологія мовлення, укладання словників, палеографія, епіграфіка, обробка та коригування тексту, а також всі види робіт з текстом, що їх може виконувати комп'ютер. Звідси використання терміну «прикладна лінгвістика» на означення питань навчання мови може вносити певну плутанину і неоднозначність у його розуміння [6, с. 101].

В. Токатліду пояснила появу терміну «прикладна лінгвістика» на позначення галузі викладання мови певними соціально-політичними та економічними змінами, які відбулися в світі протягом ХХ століття. Дослідниця зазначила, що незважаючи на те, що на початку ХХ століття, а також у період між Першою та Другою світовими війнами викладання іноземних мов перейшло від граматистів до педагогів, школа, слідуючи пануючим теоріям та застиглим протягом століть уявлень про мову, продовжувала навчати дітей лексиці та граматиці, маючи за одиницю навчання слово та фразу мови, що вивчалася. Тренування учнів та контроль їх знань продовжував відбуватися за допомогою лексичних (підбір синонімів, антонімів, творення нових слів тощо) та граматичних (на

заміну часу та способу дієслів, підстановку відмінкових закінчень та зміни роду в іменниках та займенниках, утворення прислівників тощо) вправ, а також вправ на переклад. Ця практика не змінилася навіть після того, коли протягом першої половини ХХ століття з'явилися нові теорії про залежність мови від загального фізичного та розумового розвитку дитини. Традиційне навчання продовжувало застосовуватися до Другої світової війни [6, с. 101–102].

За словами В. Токатліду, досить серйозний вплив на розвиток навчання мови справляла Америка. Так, завдяки розвитку ідей американського структуралізму та після сумнозвісних подій у Перл-Харбор воєнне керівництво країни поклало завдання мовної підготовки своїх делегацій на представників біхевіоризму. Тобто мовна освіта знову перейшла до мовознавців, а її зв'язок з педагогікою був утрачений. Структурне мовознавство застосовувало свої моделі у викладанні мови. Так, метою навчання було визначено оволодіння мовною системою, пропонувалися шляхи застосування лінгвістичних теорій структурного біхевіоризму, трансформаційної граматики в практику викладання, і таким чином викладання мови офіційно записали до мовознавчих наук, а саме в галузь прикладної лінгвістики [6, с. 102–103].

На практичному рівні навчальний процес почав спрямовувати увагу на систему мови та оволодіння її структурами, розвиток умінь аудіювання, говоріння, читання та письма при абсолютній перевазі усного мовлення, а саме діалогу.

Як зазначає В. Токатліду, з 70-х років ХХ століття у викладанні мови увагу поступово було переміщено з мовної системи на мовця-користувача, який здійснює відбір мовних конструкцій з метою ефективною взаємодії зі співрозмовником. Методика викладання мови активно почала використовувати дані всіх новітніх мовознавчих та психолого-педагогічних наук, а також філософії, економіки, права, а нещодавно й інформаційно-комунікаційні технології, проте термін «прикладна лінгвістика» залишався дієвим і використовувався паралельно з нововведеним терміном «дидактика мови». Сама ж В. Токатліду віддає перевагу терміну «дидактика мови».

70-ті роки ХХ століття ознаменувалися активними міграційними процесами в Європі, що суттєво змінило ставлення до іноземних мов. Питання, які постали через умови співіснування різних у культурному і мовному відношенні суспільств, змусило великі європейські організації об'єднати зусилля та розробити програми мовної підготовки. Так зародився «комунікативний підхід» у навчанні мов.

Галузь викладання мови, яка багато років слідувала вченню загального мовознавства й ототожнювала себе зі сферою застосування мовознавчих теорій, була, за словами В. Токатліду, першою, що змогла усвідомити дані всіх мовознавчих наук: соціолінгвістики, філософії мови,

етнографії та спілкування, а також семасіології, економіки та навіть новітньої галузі – менеджменту. Шукаючи свої методи вже не тільки в галузі мовознавства та психології, а в розрізі всіх вищенаведених наук, викладання мови припинило бути лише «прикладною лінгвістикою», а перетворилося на дидактику мови. Акцент у викладанні перемістився з мовної системи на мовця, користувача мовою, з граматично правильної фрази на фразу, відповідну до ситуації. На думку В. Токатлідю, це було суттєвим кроком уперед, який вніс кардинальні зміни у викладацьку практику та серйозно занепокоїв викладачів іноземних мов, які щойно прийняли та усвідомили засади структурного підходу та аудіовізуальних методів [6, с. 107–108].

Також науковець наголошує, що поряд з тим, що дидактика мови ставить за мету навчання спілкування, але водночас вона враховує й полікультурний вимір мовних контактів, а тому з середини 80-х років ХХ століття ця наука перетворюється на «дидактологію мов і культур» (DLC) [6, с. 108–109].

Отже, в грецькій науці співіснують два терміни на позначення галузі навчання мови: прикладна лінгвістика та дидактика мови. Перший термін почав використовуватися з 50-х років ХХ століття і ним продовжують послуговуватися деякі вчені навіть на початку ХХІ століття. Другий термін «дидактика мови» увійшов до наукового обігу в середині 80-х років минулого століття й активно використовується в Греції в наш час.

У вітчизняній науці галузь навчання мови дуже рідко визначалася терміном «прикладна лінгвістика» (Л. Щерба) або «прикладна психологія» (Б. Беляєв). Як правило, прикладна лінгвістика кваліфікується як розділ мовознавства, що вивчає методи вирішення практичних завдань, пов'язаних з оптимізацією використання мови. Основними напрямками прикладної лінгвістики є: фіксація і зберігання мовної інформації – створення алфавітів і письменностей, орфографія, практична транскрипція і транслітерація (головним чином стосовно географічних назв і власних імен), створення інформаційних мов; передача мовної інформації – теорія перекладу (головним чином науково-технічного), створення систем автоматичного перекладу; автоматичне розпізнавання і синтез мови, сурдопедагогіка (навчання мові глухонімих) і тифло-сурдопедагогіка (навчання мові сліпоглухонімих), теорія розбірливості мови (для оптимізації передачі мови по каналах зв'язку); автоматизація інтелектуальної діяльності, пов'язаної з використанням мови, – створення систем штучного інтелекту (автоматизованих), інформаційно-пошукових систем, систем автоматичного анування і реферування інформації; використання мови в медицині – нейролінгвістика (патології мови, афазії як засоби діагностики ураження мозку) тощо; використання мови як засобу масової комунікації – мовне планування (у країнах з багатомовним населенням), мовне будівництво, нормалізація мови (нормативні граматики і словники, орфоєпія, уніфікація термінології; ктематоніміка – дослідження товарних знаків); створення міжнародних штучних мов,

польова лінгвістика (опис невивчених мов), вивчення впливу мови на поведінку людини (контентний аналіз, лінгвістична теорія реклами, пропаганди тощо) [2]. Також одним із напрямів називається навчання нерідній мові, проте у вітчизняній науці термін «прикладна лінгвістика» для позначення галузі навчання мови не вкоренився.

Українська наука послуговується двома термінами: методика навчання мови та лінгводидактика. Термін *лінгводидактика* був уведений до наукового обігу академіком М. Шанським у 1969 році для опису мови. Як зазначає А. Щукін, такий опис вважався лінгводидактичним і включав дослідження схожості і відмінностей мов, визначення змісту і структури мови, що вивчається, укладання мовних мінімумів з метою навчання і ряд інших проблем [3, с. 13]. Однак серед учених немає єдиної думки щодо змісту й призначення терміну «лінгводидактика». Одні – дотримуються розширеного тлумачення цього поняття як такого, що позначає сукупність теоретичних і практичних питань викладання мови і який, на думку А. Щукіна, фактично заміняє термін *методика* (М. Шанський, Р. Міньяр-Белоручев); інші – розглядають поняття *методика* і *лінгводидактика* як синонімічні поняття; треті – намагаються розмежувати ці два терміни й утверджують їх право на самостійне функціонування (Н. Гальскова, Н. Гез, Л. Московин, А. Щукін).

Щодо методики навчання іноземних мов, то остання розуміється як педагогічна наука, що вивчає цілі, принципи, зміст, методи і форми навчання мови і культури країни, мова якої вивчається, а також способи учіння, виховання і оволодіння мовою в процесі її вивчення. Методика займається вивченням питань викладання будь-якої іноземної мови у будь-якому типі навчального закладу (загальна методика), або характеризує процес навчання мови з урахуванням етапу та профілю навчання, врахуванням рідної мови тощо (часткова методика), або висвітлює проблеми викладання будь-якої сторони мови, що вивчається, наприклад, її окремих аспектів (лексика, граматики, фонетика) чи видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) (спеціальна методика).

Лінгводидактика трактується як загальна теорія навчання мови, що розробляє методологічні основи її викладання. Лінгводидактику, на відміну від методики, цікавить не процес передачі учням іншомовних знань, умінь і навичок, а процес оволодіння мовою, механізми, внутрішні структурно-створюючі процеси оволодіння мовою в навчальних умовах, мова як об'єкт засвоєння в різних ситуаціях, і насамперед у навчальних [1, с. 84].

Отже, зв'язок між лінгводидактикою і методикою є зв'язком між теорією та практикою. Методика бере на озброєння лінгводидактичні положення, осмислює їх з точки зору педагогічних законів і реалізує в конкретних підручниках, системах вправ, засобах навчання, в навчальному процесі. Лінгводидакта цікавлять основні закономірності процесу оволодіння іноземною мовою, в тому числі в умовах навчання; методиста – які кроки необхідно зробити, щоб процес навчання був адекватним

виявленням закономірностям, умовам викладання й вивчення мови [1, с. 94–95]. Таким чином, лінгводидактика виступає в якості методологічного аспекту теорії навчання.

З кінця ХХ – початку ХХІ століття вітчизняними вченими активно почали розроблятися ідеї полікультурної/міжкультурної освіти, що внесло певні корективи в модель навчання як рідної, так й іноземної мови, у центрі якої зосередилася полікультурна мовна особистість учня/студента, здатного до повноцінного та результативного культурного діалогу/полілогу з представниками різних етнокультурних середовищ. Лінгводидактика не може не відгукнутися на виклики сучасності, а тому покликана, окрім іншого, вивчати й обґрунтовувати специфіку та умови формування засобами рідної та іноземної мови/мов особистість учня-студента-фахівця нового типу.

Таким чином, у грецькій науці галузь викладання мови («прикладна лінгвістика», «дидактика мови») довгий час тяжіла до мовознавчих наук, проте починаючи з 80-х років ХХ століття переважна більшість учених визнає її зв'язок з психолого-педагогічними дисциплінами. У вітчизняній науці навпаки галузь викладання мови («методика навчання», «лінгводидактика») майже від самого її зародження кваліфікувалася більшістю науковців як педагогічна дисципліна, однак її зв'язок з лінгвістикою ніколи не заперечувався.

Щодо перспектив подальших розвідок у даному напрямку, то необхідним є порівняльне вивчення питань мети, завдань, принципів, засобів і методів навчання мови у вітчизняній та грецькій психолого-педагогічній та методичній літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
2. Прикладна лінгвістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vseslova.com.ua/word/Прикладна_лінгвістика-85312u.
3. Щукин А. И. Обучение иностранным языкам: теория и практика : учебное пособие для преподавателей и студентов / А. И. Щукин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Филоматис, 2006. – 480 с.
4. Μήτσης Ν. Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη / Ν. Μήτσης. – Αθήνα : GUTENBERG, 2004. – 270 σ.
5. Τελόπουλος Θ. Η γλωσσική διδασκαλία στην Ελλάδα πριν και μετά το 1976 : διδακτορική διατριβή / Θ. Τελόπουλος. – Θεσσαλονίκη, 1998. – 220 σ.
6. Τοκατλίδου Β. Γλώσσα, επικοινωνία και γλωσσική εκπαίδευση / Β. Τοκατλίδου. – Αθήνα : Πατάκη, 2004. – 310 σ.